

AGNIESZKA PACH-GURGUL

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Polska • Cracow University of Economics, Poland

Główne determinanty wahań cen ropy naftowej na świecie na przełomie lat 2014/2015¹

The Chief Determinants of Crude Oil Prices in the World in 2014 and 2015

Streszczenie: Ceny ropy naftowej ulegają zmianom podobnie jak ceny wielu innych dóbr, jednak konsekwencje ich wahań są znacznie większe niż w przypadku innych dóbr. Do głównych determinant zmian cen ropy zalicza się:

- czynniki rynkowe określające tendencje cenowe ropy naftowej w długim okresie (long-term drivers): podaż i popyt,
- czynniki określające tendencje cenowe ropy naftowej w krótkim okresie (short-term drivers): nastroje inwestorów i wydarzenia geopolityczne, decyzje OPEC, kurs dolara, prognozy gospodarcze.

Lawinowy spadek cen ropy naftowej zapoczątkowany w 2014 roku coraz trudniej można wytłumaczyć jedynie przyczynami natury czysto rynkowej. Zakończył bowiem okres czterech lat względnej stabilności cenowej oscylującej wokół 105 dol. za baryłkę. Spadek cen, który jest znacznie większy niż w przypadku cen innych surowców i w porównaniu do „cen szczytowych” z 2011 roku, może sygnalizować koniec „supercykliczności” cen ropy naftowej. Celem niniejszego artykułu jest wnikliwa analiza czynników kształtujących cenę ropy naftowej w latach 2014–2015, a także próba odpowiedzi na następujące pytania:

- Kto stoi za spadkiem cen najważniejszego na świecie nośnika energii na międzynarodowym rynku surowcowym?
- Jakie działania na rynku światowym powodują spadek cen ropy?
- Jakie konsekwencje rodzi spadek cen ropy na rynku światowym zarówno dla jej dostawców, jak i dla odbiorców?

Abstract: Similarly as in the case of many other commodities, the prices of crude oil fluctuate. The main determinants of crude oil prices comprise:

- market-related factors, which are the long-term drivers of crude oil price tendencies: supply and demand,
- short-term drivers, such as investors' sentiments and geopolitical events, OPEC decisions, USD exchange rates, economic prognoses.

It is difficult to attribute the dramatic drop of crude oil prices, which started in 2014, solely to the market-related causes. This drastic decrease of crude oil prices ended a four-year long period of relative stability of the price oscillating around 105 US dollars per barrel. The drop in prices, which is significantly larger than in the case of other raw products, and in comparison with the “peak prices” from 2011, might indicate the end

¹ Publikacja została sfinansowana ze środków przyznanych Wydziałowi Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, w ramach dotacji na utrzymanie potencjału badawczego.

of the "super cycle" of crude oil prices. The purpose of this article is a comprehensive analysis of the factors determining the crude oil prices in the period of 2014-2015, as well as to answer the following questions:

- what is the main driving force of the decrease in prices of the most important energy carrier on the international market of raw materials?
- what actions on the world market lead to the decrease of crude oil prices?
- what are the consequences of the decrease of crude oil prices on the world market for both the suppliers and the recipients?

Słowa kluczowe: fluktuacje cenowe; OPEC; rewolucja łupkowa; ropa naftowa; szoki naftowe; wojna cenowa

Keywords: oil; oil price fluctuations; oil shocks; OPEC; shale revolution; price war

Otrzymano: 3 stycznia 2016

Received: 3 January 2016

Zaakceptowano: 6 lipca 2016

Accepted: 6 July 2016

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Pach-Gurgul, A. (2016). Główne determinanty wahań cen ropy naftowej na świecie na przełomie lat 2014/2015. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 30(3), 185-198.

WSTĘP

Ropa naftowa jest strategicznym surowcem energetycznym na świecie, o podstawowym znaczeniu także dla pozostałych branż przemysłu. Jej cechy fizyczne i chemiczne umożliwiają łatwe jej wydobycie, transport, magazynowanie, a także przetwórstwo, którego efektem jest szeroka gama produktów naftowych.

Ceny ropy naftowej są niezwykle ważne dla wszystkich krajów, które wykorzystują ją w swoich miksach energetycznych oraz w przemyśle. Patrząc z ekonomicznego punktu widzenia, wyższe ceny ropy naftowej powodują mnożnikowy wzrost kosztów produkcji dóbr i usług, które zazwyczaj przekładają się na niższe marże zysku oraz wpływają na spadek efektywnego popytu (Davis, 2006).

W historii handlu tym surowcem można wyróżnić dwa główne okresy kształtowania się jego cen – pierwszy okres, który trwał do 1973 roku, charakteryzował się niską zmiennością cen surowca, niską nominalną ceną baryłki ropy naftowej oraz dominacją zachodnich koncernów naftowych. Drugi okres obejmuje kształtowanie się cen ropy po pierwszym kryzysie naftowym (lata 1973-1974), który przyniósł nagły wzrost cen, dominację państw-eksporterów OPEC, niepewność na światowych rynkach surowców energetycznych.

Współcześnie międzynarodowy rynek pogodził się z gwałtownymi fluktuacjami cen ropy naftowej od 145 dol. za baryłkę do nawet 30 dol., które są spowodowane różnymi czynnikami. Jednak bardzo gwałtowny spadek ceny ropy utrzymujący się od grudnia 2014 roku i trwający aż do dziś jest dużym zaskoczeniem dla analityków rynku, zwłaszcza że w latach 1984-2013 wystąpiło jedynie pięć epizodów odznaczających się 30-procentowym spadkiem ceny ropy i utrzymujących się co najmniej sześć miesięcy. Te epizody to: wzrost podaży ropy i zmiany w polityce OPEC w latach 1985-1986, recesja gospodarcza w USA w latach 1990-1991, recesja w USA w 2001 roku, kryzys azjatycki w latach 1997-1998, globalny kryzys finansowy w latach 2007-2009.

PODSTAWOWE INFORMACJE NA TEMAT ROPY NAFTOWEJ

Ropa naftowa, jeden z najważniejszych surowców energetycznych na świecie, ma ogromny wpływ na gospodarkę światową, a zgłaszany popyt na ropę ma charakter ogólnoświatowy. Jest ona użyteczna zarówno dla przemysłu, jako surowiec do wytwarzania innych dóbr, jak i – po przetworzeniu – jako towar sam w sobie. Ropa naftowa to ciekła kopalna mieszanina związków z przeważającym udziałem węglowodorów, głównie alkanów, cykloalkanów (naftenów) oraz węglowodorów aromatycznych (pochodnych benzynu), która znajduje się pod powierzchnią ziemi i pod dnem morza (Kowalski, 2009). Jednak o ile skład chemiczny ropy jest jasny i klarowny, o tyle teorie związane z jej powstaniem nie są już tak jednoznaczne. Uzyskanie pewności w sprawie pochodzenia jest niezwykle istotne, gdyż może decydująco wpływać na jej cenę oraz prognozy dotyczące możliwości wyczerpania się światowych zasobów (Maugeri, 2006). Hipotezy dotyczące pochodzenia ropy naftowej dzielone są na dwie grupy: nieorganiczne i organiczne.

Do teorii organicznych zaliczana jest teoria, autorstwa B. Radziszewskiego, K. Englera, H. Höfera, J.E. Hackforda i D. White'a, która tłumaczy, że ropa naftowa posiada biologiczny rodowód wskazujący na to, że powstała z nagromadzonych 140–200 milionów lat temu szczątków jurajskich organizmów morskich, czyli zwierząt i roślin. Przy udziale bakterii beztlenowych przekształciły się one w substancję (kerogen) pokrytą z czasem przez osady z kolejnych epok geologicznych. Poddawane działaniu ciśnienia i temperatury przeobraziły się w związki węglowodorów, z których powstała ropa.

Z kolei teorie nieorganiczne dotyczące pochodzenia ropy rozwinęły się w XVIII wieku wraz z upowszechnieniem naukowej wiedzy o wszechświecie i możliwościach reakcji chemicznych we wnętrzu Ziemi. W XIX wieku wysuwane były liczne koncepcje i hipotezy nieorganicznego pochodzenia ropy. Pierwszą była hipoteza wulkaniczna. Zakładała ona, że ropa naftowa mogła powstać z węglowodorów wydzielających się w trakcie erupcji magmy, a następnie przedostać się do pobliskich skał. Kolejna nieorganiczna teoria karbidowa, wysnuta przez D. Mendelejewa w 1879 roku, zakładała, że ropa powstała wskutek oddziaływania pary wodnej na węgliki metali ciężkich, które, jego zdaniem, znajdowały się w głębi Ziemi (Nafta Polska, 2015).

Natomiast pod koniec XIX wieku N.A. Sokołow wysnuł teorię kosmiczną. Twierdził on, że źródłem tego surowca są węglowodory, które tworzyły się w zewnętrznej otoczce Ziemi w fazie rozwoju planety przebiegającej w wysokich temperaturach, a następnie przenikały do skał osadowych, tworząc złoża. Prowadzone natomiast w ostatnich latach badania coraz częściej podważają obowiązującą dotychczas teorię opartą na tzw. znacznikach biologicznych. Coraz częściej zdarzają się przypadki odkrywania zasobów „czarnego złota”, w których proces powstawania ropy oparty na obowiązującej genezie organicznej jest praktycznie niemożliwy (Kowalski, 2009).

Podczas klasyfikowania ropy naftowej zazwyczaj brane są pod uwagę dwa główne kryteria: jej ciężar i zasiarczenie. W oparciu o te kryteria można wyróżnić tzw. ropę lekką/słodką (*light/sweet*) oraz ropę ciężką/kwaśną (*heavy/sourcrudeoil*). Ropa lekka i słodka posiada właściwy ciężar (878 kg/m^3) i niską zawartość siarki. Dzięki mniejszej ilości zanieczyszczeń rafinerie osiągają niższe koszty przerobu. Gatunki ropy cięższej i kwaśnej

posiadają ciężar właściwy od 878–884 i więcej kg/m^3 , cechują się też dużo większą zawartością siarki. Wiąże się to z naturalnie wyższymi kosztami rafinacji, które przekładają się najczęściej (bo nie zawsze) na niższą cenę uzyskiwaną na rynku (Kowalski, 2009).

Współcześnie na świecie rozróżnia się w sumie około 160 różnych gatunków ropy. Z punktu widzenia globalnego oraz finansowego obrotu gospodarczego najważniejsze znaczenie, przejawiające się w formie przypisywanym im wskaźnikom cenowym (tzw. benchmarkom), mają przede wszystkim Brent, WTI oraz tzw. koszyk OPEC, a także Dubai Crude (por. tab. 1).

Tab. 1. Główne gatunki ropy naftowej

Nazwa	West Texas Intermediate (WTI)	Brent	OPEC Reference Basket (Koszyk OPEC)	Dubai Crude
Pochodzenie	Wydobywana jest głównie w USA w regionie Appalachów i Luizjany. Odpowiadający tym parametrom gatunkowym surowiec wydobywa się też w dużych ilościach w niektórych krajach Azji i Afryki, a także w Australii.	Jest mieszaniną ropy wydobywanej z kilkunastu pól na Morzu Północnym.	Kompilacja ropy naftowej pochodzącej z: Algierii, Angoli, Arabii Saudyjskiej, Ekwadoru, Iraku, Iranu, Kataru, Kuwejtu, Libii (<i>Sider Es</i>), Nigerii, Wenezueli, Zjednoczonych Emiratów Arabskich.	To ropa wydobywana w Jebel Ali w emiracie Dubaj.
Właściwości	Ropa ta uważana za synonim słodkiej/lekkiej, zawiera około 0,24% siarki.	Zasadniczo zaliczana jest do gatunków ropy słodkiej i lekkiej (0,37% siarki), ale w mniejszym stopniu niż amerykańska ropa WTI.	W przekroju gatunkowym koszyk OPEC jest nieco kwaśniejszy i cięższy od ropy typu Brent.	Jest ropą kwaśną (o zawartości siarki na poziomie około 2%).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Socha (2013), Kowalski (2009)

GŁÓWNE CZYNNIKI CENOTWÓRCZE ROPY NAFTOWEJ

Ceny ropy naftowej podlegają podobnym zmianom jak ceny innych dóbr. W okresach rzeczywistych nadwyżek i niedoborów oraz potencjalnych zagrożeń gospodarczych i politycznych, m.in. takich jak wojny, występują silne wahania ceny (Ross, 2012). Jest to bardzo ważne z ekonomicznego punktu widzenia, gdyż wyższe ceny ropy naftowej powodują mnożnikowy wzrost kosztów produkcji i usług, przekładają się na niższe marże zysku, a w efekcie na spadek efektywnego popytu. Analizując czynniki, które oddziałują na poziom cen ropy naftowej, można je podzielić na dwie główne grupy (Global Economic Prospects, 2015):

- czynniki określające tendencje cenowe ropy naftowej w długim okresie (long-term drivers): podaż ropy naftowej na światowym rynku oraz popyt na nią, a także światowy wzrost gospodarczy,
- czynniki określające tendencje cenowe ropy naftowej w krótkim okresie (short-term drivers): nastroje inwestorów, wydarzenia geopolityczne, decyzje OPEC, kurs dolara, prognozy gospodarcze, ataki terrorystyczne.

Należy podkreślić, że cena ropy naftowej nie ulegała gwałtownym zmianom przez długi okres, począwszy od jej wydobycia w Pensylwanii w 1861 roku. Dla całego świata był to surowiec tani i łatwo dostępny. W okresie powojennym do końca lat sześćdziesiątych XX wieku cena ropy naftowej wahała się pomiędzy 2,5 a 3 dol. za baryłkę (ceny nominalne), podobnie stabilne były ceny ropy w latach 1958–1970 i utrzymywały się na poziomie około 3 dol. za baryłkę (*BP Statistical Review of World Energy*, 2015).

W 1960 roku Arabia Saudyjska, Iran, Irak, Kuwejt oraz Wenezuela założyły OPEC (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*), który do końca 1971 roku powiększył się o kolejne sześć państw: Katar, Indonezję, Libię, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Algierię oraz Nigerię. W 1972 roku cena ropy naftowej wynosiła jeszcze 3 dol. za baryłkę. W październiku 1973 roku, po ataku Syrii i Egiptu na Izrael, rozpoczęła się wojna Jom Kippur. Stany Zjednoczone i inne państwa zachodnie wsparły Izrael, co spowodowało bardzo silną reakcję ze strony państw arabskich. Postanowiły one zmniejszyć produkcję ropy o 5 mln baryłek dziennie, co było przyczyną powstania niedoboru na rynkach światowych. W konsekwencji tego konfliktu cena ropy wzrosła do 12 dol. za baryłkę. Sytuacja ta stała się dowodem na to, że OPEC przejęło kontrolę nad światowymi cenami ropy naftowej (Kosowski, Rychlicki, Stopa, 2008).

W wyniku pierwszego kryzysu naftowego doszło do znaczącego załamania koniunktury w najbogatszych krajach świata. Wynikało to z faktu, że kraje wysoko uprzemysłowione były mocno uzależnione od dostawców, a braki paliwowo-energetyczne nie mogły być uzupełnione chociażby dzięki alternatywnym kontrahentom. Zresztą nie był to jedyny szok paliwowy, gdyż drugi kryzys rozpoczął się niedługo po pierwszym i trwał od 1979 do 1982 roku. Rewolucja w Iranie spowodowała spadek produkcji ropy w tym kraju o 2–2,5 mln baryłek dziennie i sytuacja ta utrzymywała się do czerwca 1979 roku. Wpływ wydarzeń w Iranie był stosunkowo krótkotrwały, ponieważ już krótko po rewolucji produkcja wróciła do poziomu około 4 mln baryłek dziennie.

Jednakże osłabienie pozycji Iranu po rewolucji wykorzystał Irak, który zaatakował Iran we wrześniu 1980 roku. Do listopada tego roku produkcja w obu krajach spadła o 6,5 mln baryłek, co spowodowało spadek światowej produkcji ropy o 10% i wzrost ceny ropy naftowej z 14 dol. w 1978 roku do 35 dol. za baryłkę w 1981 roku.

Tak gwałtowne wzrosty cen ropy zmusiły konsumentów do efektywniejszego wykorzystania energii poprzez wprowadzenie nowocześniejszych i wydajniejszych procesów przemysłowych, energooszczędnych środków transportu, zużywających mniej paliwa itp. Te działania w połączeniu ze światową recesją doprowadziły do spadku zapotrzebowania na ropę, a co za tym idzie – do spadku jej ceny.

Równocześnie wysokie ceny ropy naftowej w trakcie kryzysów naftowych spowodowały zwiększenie jej wydobycia w krajach nienależących do OPEC. W latach 1980–1986 produkcja tych krajów zwiększyła się do poziomu 10 mln baryłek dziennie, co dla krajów OPEC oznaczało niższy popyt i większą podaż spoza organizacji.

W latach 1982–1985 kraje OPEC starały się ustalić kwoty produkcyjne na niskich poziomach, aby ustabilizować ceny. Działania te zazwyczaj kończyły się niepowodzeniem, ponieważ niektórzy członkowie OPEC wydobywali więcej ropy naftowej, niż wynikało z przyznanych im kwot. Przez większość tego okresu Arabia Saudyjska działała jako kontroler cen (tzw. huśtawkowy producent – *swing producer*), zwiększając lub zmniejszając produkcję ropy naftowej i wpływając tym samym na jej cenę. W 1986 roku Arabia Saudyjska zwiększyła produkcję z 2 mln do 5 mln baryłek dziennie, co spowodowało spadek ceny ropy poniżej 10 dol. za baryłkę.

Po tych wydarzeniach złotą regułą stały się skokowe wahania cen ropy naftowej od bardzo niskich do bardzo wysokich, które *de facto* spowodowane były na przestrzeni lat splotem różnorodnych czynników.

SYTUACJA NA RYNKU ROPY NAFTOWEJ W 2014 ROKU

Współcześnie najpoważniejszym podmiotem na rynku ropy naftowej jest wspomniana już Organizacja Krajów Eksportujących Ropę Naftową (OPEC). Zrzesza ona 12 państw, głównie z rejonu Bliskiego Wschodu i Afryki, ale także z Ameryki Południowej (Ekwador i Wenezuela). Kraje te w 2014 roku odpowiadały za około 40% światowej produkcji ropy oraz około 60% globalnego eksportu. Sprawia to, że działania organizacji mają silny wpływ na cenę surowca (BP Statistical Review of World Energy, 2015).

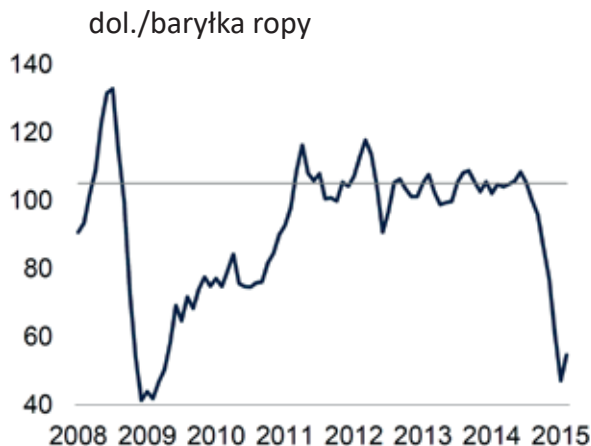
Jednak analizując producentów jako odrębne państwa, można stwierdzić, że ściśłą czołówkę tworzą trzy kraje. Największym producentem ropy naftowej w 2014 roku była Arabia Saudyjska z produkcją 543,3 mln ton, co stanowiło 12,9% światowej produkcji ropy naftowej. Tuż za nią plasowała się Rosja z produkcją wynoszącą 534,1 mln ton, stanowiącą 12,7% światowej produkcji. Trzecim największym producentem były Stany Zjednoczone z udziałem 12,3% w produkcji światowej. Można stwierdzić, że rywalizacja o bycie liderem na międzynarodowym rynku ropy naftowej jest bardzo silna pomiędzy tymi trzema krajami, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu. Należy jednak zwrócić uwagę, że na pozycji uprzywilejowanej jest Arabia Saudyjska, która jest członkiem OPEC i ma wsparcie pozostałych członków. Jest to również kraj, w którym wydobycie ropy jest bardzo tanie, w porównaniu do bardzo kosztownego wydobycia ropy w USA z łupków.

W drugiej połowie 2014 roku ceny ropy naftowej spadły drastycznie, kończąc okres czterech lat stabilności cenowej, kiedy cena baryłki ropy naftowej oscylowała wokół 105 dol. (od początku 2011 roku do końca czerwca 2014 roku cena ropy Brent utrzymywała się w przedziale 95–125 dol. za baryłkę). Pod koniec 2014 roku cena baryłki ropy naftowej osiągnęła poziom 59 dol., wykazując tendencje do dalszego spadku (por. ryc. 1).

Spadek cen ropy naftowej w porównaniu do cen szczytowych z 2011 roku był znacznie większy niż w przypadku cen pozostałych surowców (por. ryc. 2).

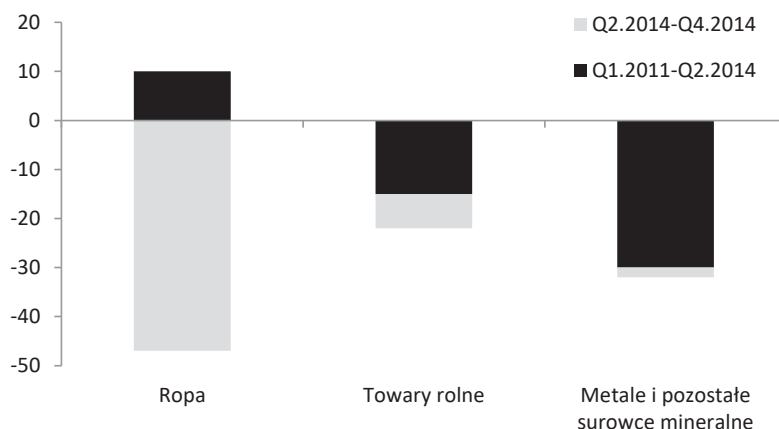
Ropa naftowa w niespełna sześć miesięcy potaniała o blisko 50%. W tym samym czasie towary rolne potaniały zaledwie o 7%, a metale i pozostałe surowce mineralne (wykluczając ropę) – tylko o 3%.

Ryc. 1. Ceny ropy naftowej w latach 2008–2015 (dol./baryłka)

Źródło: Global Economic Prospects (2015)

Ryc. 2. Zmiana cen poszczególnych surowców w okresie od pierwszego kwartału 2011 roku do drugiego kwartału 2014 roku w porównaniu z 2014 rokiem (w %)

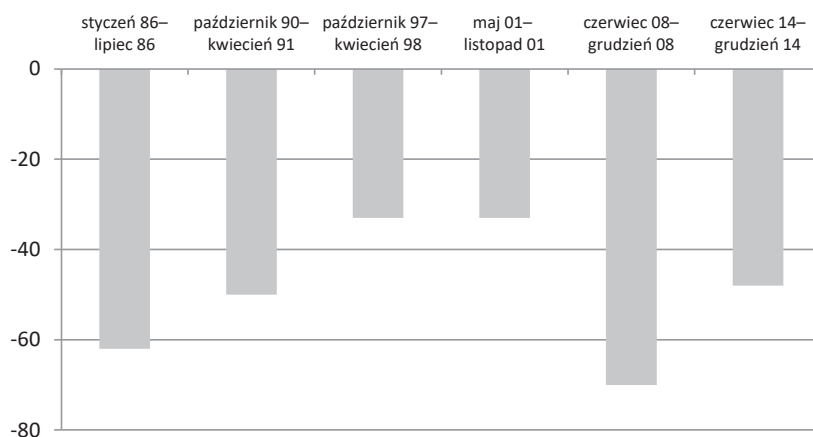
Źródło: opracowanie własne na podstawie Global Economic Prospects (2015)

W latach 1984–2013 wystąpiło pięć epizodów odznaczających się przynajmniej 30-procentowym spadkiem ceny ropy, który utrzymywał się przez co najmniej sześć miesięcy (por. ryc. 3):

- wzrost podaży ropy i zmiany w polityce OPEC (przełom lat 1985/1986),
- recesja gospodarcza w Stanach Zjednoczonych na przełomie lat 1990/1991,
- recesja gospodarcza w Stanach Zjednoczonych w 2001 roku,
- kryzys azjatycki z przełomu lat 1997/1998,
- globalny kryzys finansowy (w latach 2007–2009).

Tąpnięcie cen ropy naftowej z 2014 roku, które – można tak powiedzieć – utrzymuje się nadal, to najdłuższa i najsilniejsza spadkowa seria na rynku ropy od 2008 roku.

Ryc. 3. Spadki cen ropy naftowej w latach 1986–2014 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Global Economic Prospects (2015)

Ostatni raz ropa taniała tak szybko w drugiej połowie 2008 roku, spadając z rekordowych 148 dol. do zaledwie 37 dol. za baryłkę ropy Brent. Ale wtedy 75-procentowy spadek był zapowiedzą załamania w globalnej gospodarce i przejawem pierwszej od 1945 roku ogólnoświatowej recesji.

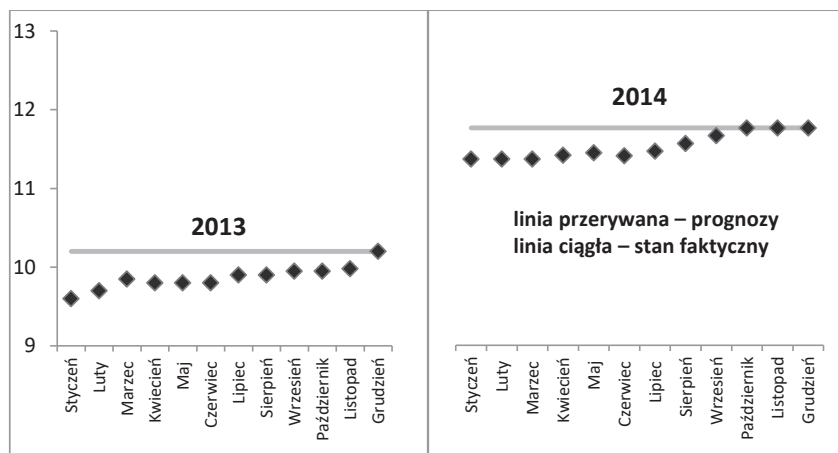
Jednak analitycy podkreślają, że współczesna sytuacja na rynkach ropy naftowej jest analogiczna do załamania cen ropy naftowej na przełomie lat 1985/1986. Po bardzo gwałtownym wzroście cen ropy naftowej w 1973 roku rozwój technologiczny umożliwił zmniejszenie intensywności zużycia ropy i wydobywania jej z różnych obszarów, w tym morskich na Morzu Północnym i na Alasce. Cena ropy między styczniem a lipcem 1986 roku spadła wtedy aż o 61%, z 24,68 dol. do 9,62 dol. za baryłkę. Zdziawiająco wtedy było, że Arabia Saudyjska, pomimo tak niskiej ceny ropy, zwiększała swą produkcję, a nie na odwrót. Z perspektywy czasu analitycy rynku ropy podkreślają, że była to świadoma strategia, zaprzeczająca strategii *swing producer*, a Arabia Saudyjska po prostu chciała utrzymać pozycję lidera na rynku, nie dopuszczając konkurencji (Global Economic Prospects, 2015).

PRZYCZYNY SPADKU CENY ROPY NAFTOWEJ W LATACH 2014 I 2015

Analiza zaistniałej sytuacji na rynku ropy naftowej na przełomie lat 2014/2015 w porównaniu do sytuacji z 1986 roku ma spore grono przeciwników, którzy dopatrują się oddziaływania wielu czynników na spadki cen ropy naftowej.

Odnosząc się do podziału na czynniki określające tendencje cenowe ropy naftowej w długim okresie i ich wpływu na ceny ropy na przełomie lat 2014/2015, można stwierdzić, że istotną rolę odegrały uwarunkowania popytowo-podażowe. Jak widać na ryc. 4, prognozy dotyczące podaży ropy naftowej były zaniżone do jej rzeczywistej produkcji już w 2013 roku. Taka sytuacja utrzymywała się również przez cały 2014 rok i – jak wskazują najnowsze dane makroekonomiczne – również w 2015 roku.

Ryc. 4. Światowa podaż ropy naftowej w 2013 i 2014 roku (mln baryłek dziennie)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Global Economic Prospects (2015)

Ryc. 5. Prognozy dotyczące globalnego popytu na ropę w 2013, 2014 i 2015 roku (mln baryłek na dzień)

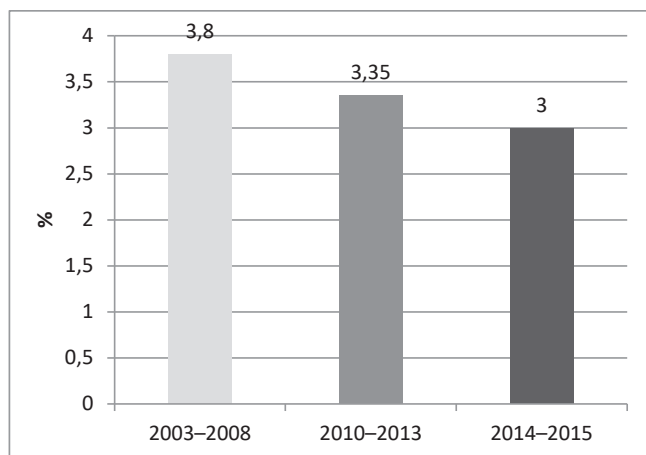

Źródło: Global Economic Prospects (2015)

Rosnąca podaż ropy naftowej na rynkach światowych jest m.in. skutkiem rosnącej od 2011 roku produkcji ropy naftowej z łupek w USA. W marcu 2015 roku pojawiły się informacje, że kończy się miejsce na zapasy ropy naftowej w USA, która jest składowana w zbiornikach tworzących strategiczne rezerwy paliw, utworzonych w odpowiedzi na kryzys paliwowy z lat 1973–1974.

Do nadpodaży ropy na rynku przyczynia się również OPEC, który – nie bacząc na niskie ceny ropy wynoszące w 2015 roku nawet około 30 dol. za baryłkę – zwiększa swoją produkcję. Tym samym rynek światowy nie jest w stanie tyle ropy wchłoniąć. O ile jeszcze w 2014 roku nadwyżkę ropy naftowej rynek był w stanie przyjąć, gdyż

Ryc. 6. Światowy wzrost gospodarczy na przełomie lat 2003–2008, 2010–2013 i 2014–2015 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Global Economic Prospects (2015)

popyt przewyższał prognozy, o tyle w 2014 roku sytuacja przedstawiała się inaczej. Zawyżone prognozy dotyczące popytu na ropę naftową parokrotnie były rewidowane w dół, a i tak okazało się, że popyt światowy na rynku międzynarodowym zawiódł i ukształtował się na dużo niższym poziomie, niż przewidywano (por. ryc. 5).

Niski popyt związany był również z niewielkim wzrostem gospodarczym w 2014 i 2015 roku (por. ryc. 6).

Analitycy dopatrują się również ogromnego wpływu czynników zaliczanych do grupy *short-term drivers* na współczesną sytuację na rynku ropy naftowej, a zwłaszcza czynników związanych z:

- decyzjami kartelu OPEC; cena ropy zawsze pozostawała w związku z polityką tej organizacji,
- wydarzeniami geopolitycznymi,
- aprecjacją dolara,
- działaniami spekulacyjnymi.

DECYZJE KARTELU OPEC

Obserwując bardzo niskie ceny na rynku ropy naftowej, można odnieść wrażenie, że OPEC przeorientował cele i narzędzia swojej polityki, zmiany nastąpiły też w strategiach poszczególnych krajów OPEC. Arabia Saudyjska, tradycyjnie działająca jako huśtawkowy producent kartelu (*swing producer*), zazwyczaj używała wolnych mocy produkcyjnych do zwiększenia lub zmniejszenia podaży ropy i stabilizacji cen w pożądanym paśmie.

Wydaje się, że to podejście zmieniło się pod koniec 2014 roku. W październiku grupa produkowała 30,974 mln baryłek ropy dziennie, najwięcej od sierpnia 2013 roku, podczas gdy oficjalna pula OPEC wynosiła 30 mln baryłek na dzień. W związku z tym na szczycie w Wiedniu w listopadzie 2014 roku eksperci oczekiwali decyzji OPEC o ograniczeniu

produkcji ropy. Arabia Saudyjska i Kuwejt stanowczo odrzuciły taką możliwość i postanowiły nadal utrzymywać produkcję na wcześniejszym poziomie, pomimo bardzo niskiej światowej ceny ropy kształtującej się na poziomie 40 dol. za baryłkę.

Decyzja OPEC z listopada 2014 roku o utrzymaniu produkcji na poziomie 30 mln baryłek na dzień wydaje się być sygnałem o przeorientowaniu celów OPEC z manipulowania ceną ropy na rynkach światowych do utrzymywania stałego udziału w międzynarodowym rynku ropy naftowej. Potwierdzeniem takiej strategii wydają się dalsze posunięcia OPEC z grudnia 2015 roku, kiedy porzucono obowiązujący do tej pory, sięgający 30 mln baryłek dziennie, limit dostaw ropy, który ograniczał produkcję surowca przez członków kartelu. Nową granicę wyznaczono na poziomie 31,5 mln baryłek (Torchała, 2015).

WYDARZENIA GEOPOLITYCZNE

Cena ropy naftowej, jako że jest ona jednym z surowców strategicznych dla niemal wszystkich gospodarek, bardzo silnie reaguje w czasie konfliktów zbrojnych, szczególnie tych toczonych na terenach krajów ją wydobywających. Rejonem powodującym największe niepokoje jest Bliski Wschód. Wojny izraelsko-arabskie trwają od ponad 60 lat, a ponieważ mają charakter religijny, są tym bardziej brutalne i trudne do zakończenia. W chwilach, gdy rosną obawy o jakąkolwiek eskalację konfliktu, rośnie również cena ropy naftowej, ponieważ zawsze jest możliwość, że wydobycie w zaangażowanym w walki kraju zostanie w jakiś sposób zmniejszone lub zatrzymane, tak było dotychczas.

W 2014 roku bardzo silne obawy na rynku ropy naftowej wzbudzała sytuacja w Libii i możliwość ograniczenia produkcji przez ten kraj. W drugiej połowie 2014 roku okazało się, że konflikty na Bliskim Wschodzie nie będą mieć aż tak dużego wpływu na produkcję ropy naftowej przez kraje należące do OPEC. W trzecim kwartale 2014 roku w Libii, pomimo konfliktów wewnętrznych, produkcja ropy naftowej powróciła do poziomu 0,5 mln baryłek dziennie (co stanowi około 0,5% globalnej produkcji). Jest to wynik zapotrzebowania na środki finansowe z eksportu ropy niezbędne do finansowania konfliktów, strat gospodarczych i zniszczeń wojennych.

Zawładnięcie w 2014 roku przez Państwo Islamskie (ISIS) przemysłem naftowym w Iraku również nie napawało optymizmem. Prognozowano drastyczne ograniczenie produkcji ropy przez ten kraj. Jednak już w połowie roku okazało się, że produkcja została utrzymana na dotychczasowym poziomie.

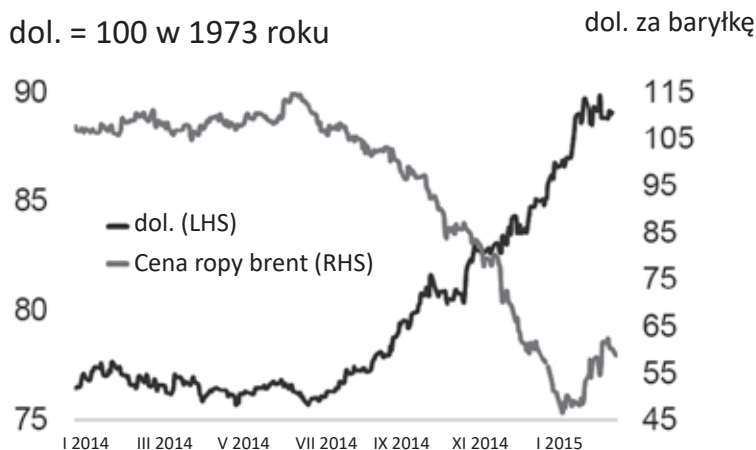
W 2014 roku obawiano się również, że sankcje gospodarcze nałożone na Rosję przez Unię Europejską, w wyniku konfliktu ukraińsko-rosyjskiego, będą skutkować ograniczeniem produkcji tego surowca przez Rosję. Tymczasem dla Rosji, która odczuwa konsekwencje gospodarcze nałożonych sankcji, produkcja i eksport ropy naftowej są kluczowe dla budżetu tego państwa.

APRECJACJA DOLARA

Bezpośredni wpływ wahań kursu dolara na notowania ropy wynika z tego, że waluta Stanów Zjednoczonych jest jednostką rozliczeniową w światowym obrocie ropą

naftową. Oznacza to, że aprecjacja dolara powinna działać hamująco na wzrost cen surowca i odwrotnie – deprecjacji dolara towarzyszyć powinien wzrost cen „czarnego złota”.

Ryc. 7. Cena ropy i kurs dolara w 2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie Global Economic Prospects (2015)

Analitycy podkreślają, że zjawisko takie możemy zaobserwować od połowy lipca 2014 roku, od kiedy dolar zaczął się umacniać, a cena baryłki spadać (por. ryc. 7).

CZYNNIKI SPEKULACYJNE – WOJNA NAFTOWA POMIĘDZY USA A OPEC

Według ekspertów rynków, oprócz głównych czynników wpływających na ceny ropy naftowej, bardzo istotny jest również fakt, iż Arabia Saudyjska, która tanio wydobywa ropę, prowadzi wojnę cenową z ropą z amerykańskich łupków.

Tak jak już zostało wspomniane wcześniej, od lat OPEC produkował około 40% światowej produkcji ropy naftowej (*World Oil Outlook*, 2014). Jednak rozpoczęta dwa lata temu olbrzymia produkcja surowca z łupków w USA zaczęła „zjadać” udział kartelu w rynku naftowym. Amerykańska strategia doprowadziła do powstania nadwyżki surowca na rynku, co z kolei przełożyło się na gwałtowny spadek cen. Ostrze strategii Arabii Saudyjskiej zostało wymierzone w producentów ze Stanów Zjednoczonych. Rewolucja łupkowa i związana z nią technologia szczelinowania hydraulicznego napędzały w ciągu ostatnich lat amerykański boom naftowy (Pach-Gurgul, 2013). Dzięki rozwojowi tej technologii produkcja krajowa ropy naftowej w USA przyrosła od 2008 roku o 66%.

Ekspersi podkreślają jednak, że użycie tej technologii jest opłacalne przy cenach na poziomie 60 dol. za baryłkę (Global Economic Prospects, 2015). Można więc stwierdzić, że Arabia Saudyjska liczy na to, że kraje Zatoki Perskiej będą w stanie przetrzymać okres niskich przychodów. Wydaje się, że wojna cenowa może przybrać jeszcze

ostrzejszą formę, a cena ropy naftowej może osiągnąć nawet 20 dol. za baryłkę. Przyczynić się do tego może zniesienie zakazu eksportu ropy naftowej przez Stany Zjednoczone, który został wprowadzony w reakcji na kryzys naftowy z początku lat siedemdziesiątych XX wieku. Zakaz ten wspomagał kontrolę cen ropy naftowej i paliw w USA, którą wprowadzono w obawie przed inflacją, a także w obawie przed sprzedażą nowo odkrytej ropy z Alaski do Japonii. Ekspertcy rynków paliwowych prognozują, że zniesienie tego zakazu z pewnością przyczyni się do nadpodaży tego surowca na rynkach międzynarodowych.

Ponadto na międzynarodowy rynek ropy naftowej wraca jeden z największych niegdyś eksporterów ropy, czyli Iran. Będzie on gotów dostarczyć na rynek 30 mln baryłek ropy ze swoich rezerw, a ponadto zamierza też szybko podnieść produkcję do 3,8 mln baryłek dziennie, czyli do poziomu sprzed nałożenia sankcji na Iran za jego kontrowersyjny program nuklearny.

PODSUMOWANIE

W świetle przeprowadzonych rozważań i analiz należy stwierdzić, że do głównych czynników oddziałujących na cenę ropy należy zaliczyć przede wszystkim: interpretacje dotyczące kształtowania się relacji podaży-popytowych, tempo światowego wzrostu gospodarczego, politykę OPEC, wahania kursu dolara USA, sezonowość, sytuację geopolityczną, a także czynniki spekulacyjne. Niektóre z nich wpływają na cenę ropy w perspektywie długoterminowej (podaż ropy i popyt na nią, a także światowy wzrost gospodarczy), a inne – w perspektywie krótkoterminowej.

Chociaż nie można dokładnie określić udziału poszczególnych czynników w sytuacji na rynku ropy naftowej na przełomie lat 2014/2015, to wydaje się, że dominującym czynnikiem spadku cen była ekspansja produkcji ropy w Stanach Zjednoczonych i strategia OPEC.

Z raportu Międzynarodowej Agencji Energii (International Energy Agency, IEA) wynika, że wojna cenowa państw OPEC nie skończy się szybko. Ruch OPEC z listopada 2014 roku, a także z grudnia 2015 roku, polegający na braku decyzji o zmniejszeniu limitów produkcyjnych przy tak niskich światowych cenach ropy, to tylko pierwszy krok w ramach planu agresywnego zwiększenia podaży i sprzedaży ropy naftowej oraz inwestycji w przyszłe wydobywanie. Zdaniem IEA, kraje kartelu naftowego OPEC postanowiły „zaciśnąć pasa i zalać rynek ropą naftową” w celu zdławienia konkurencji, szczególnie ze strony Stanów Zjednoczonych (IEA, 2015).

Jak dotąd strategia Arabii Saudyjskiej nie zaszkodziła jeszcze poważnie amerykańskim producentom, ponieważ firmy eksploatujące tamtejsze złoża łupkowe nauczyły się drastycznie ciąć koszty produkcji i wbrew oczekiwaniom nie wypadają z rynku. W październiku Goldman Sachs i brytyjska firma konsultingowa Energy Aspects poinformowały, że cena surowca może w 2016 roku spaść do 20 dol. za baryłkę. Prognozy dotyczące popytu i podaży wskazują, że kryzys nadpodaży ropy na międzynarodowym rynku utrzyma się w 2016 roku. Korzystają na nim niewątpliwie importerzy tego surowca, natomiast potencjalne straty, rozumiane jako mniejsze dochody do tych, które

można by realizować, ponoszą eksporterzy. Mimo wszystko nawet przy obecnie obowiązującej niskiej cenie opłaca się wydobywać i eksportować ropę.

Literatura

References

- BP Statistical Review of World Energy (2015). Pozyskano z <http://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy.html>
- Davis, J. (2006). *The Changing World of Oil: An Analysis of Corporate Change and Adaptation*. Farnham: Ashgate.
- Global Economic Prospects (2015). *Understanding the Plunge in Oil Prices: Sources and Implications. Having Fiscal Space and Using It*. Washington: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- IEA (2015). *Medium Term Oil Market Report*. Pozyskano z https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/MTOMR_2015_Final.pdf
- Kosowski, P., Rychlicki, S., Stopa J. (2008). Transakcje na rynku „spot” i „futures” na rynku ropy naftowej. *Wiertnictwo Nafta Gaz*, 25(2).
- Kowalski, W. (2009). *Wszystko o rynku ropy naftowej*. Poznań: EFIX Dom Maklerski.
- Maugeri, L. (2006). *The Age of Oil: The Mythology, History, and Future of the World's Most Controversial Resource*. Westport, Connecticut, London: PRAEGER.
- Nafta Polska (2015, 12 grudnia). Pozyskano z <http://www.nafta-polska.pl/>
- Pach-Gurgul, A. (2013). Perspektywy wykorzystania gazu łupkowego w energetyce Unii Europejskiej. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 21, 63–77.
- Ross, L.M. (2012). *The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations*. Oxford: Princeton University Press.
- Socha, R. (2013). Analiza relacji wybranych cen gatunków ropy naftowej. *Polityka Energetyczna*, 16(2).
- Torchała, A. (2015). *Ropa naftowa najtańsza od sześciu lat*. Pozyskano z <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Ropa-naftowa-najtansza-od-szesciu-lat-7289519.html>
- World Oil Outlook* (2014). Vienna: Organization of the Petroleum Exporting Countries.

Agnieszka Pach-Gurgul, dr nauk ekonomicznych, adiunkt w Katedrze Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Autorka książki *Jednolity rynek energii elektrycznej w Unii Europejskiej w kontekście bezpieczeństwa energetycznego Polski* i rozdziałów w książkach o tematyce międzynarodowych stosunków gospodarczych oraz wielu naukowych artykułów dotyczących przede wszystkim: przemian w polskiej i światowej energetyce, bezpieczeństwa energetycznego, wspólnotowej (unijnej) polityki energetycznej, procesu tworzenia jednolitego rynku energii oraz wyzwania ekologicznych dla współczesnej energetyki.

Agnieszka Pach-Gurgul, Ph.D., assistant professor at International Economics Department, University of Economics in Krakow. The author of *Single Electricity Market in the European Union in the Context of Polish Energy Security*, as well as numerous articles and chapters in books related to the following areas of interest: changes in Polish and world power sector; energy security; European Union energy policy; a single energy market; and the challenges for contemporary ecological energy.

Adres/address:

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Nauk Ekonomicznych
Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków, Polska
e-mail: apach@uek.krakow.pl